

درباره اجرای «پروژه عکس ال عمل» به سرپرستی یوسف بایبری

تئاتر مولوی به مثابه حافظه جمعی

برای آن جماعتی که در اولین روز جشنواره بخت آن را یافتند که یکی از تماشاگران اجرای «عکس ال عمل» باشند، بی شک شیوه اجرایی این گروه پر تعداد در ابتدا دشوار می نمود و تا حدودی نامتعارف، فرمی که یوسف بایبری و همراهانش در جست وجوی آن بودند تا بیان هنری و تئاتری خویش را سامان دهند ترکیب متنوعی از شیوه‌های مختلف اجرایی را شامل می شد از «خطابه-اجرا» گرفته تا مستندنگاری و بازی های پیامدزیستی با مصاحبه‌ها و نقش و جایگاه کارگردان در یک گروه اجرایی، از همان ابتدا تا به انتهای اجرا شکافی حل ناشدنی میان اجراگر یا بازیگر بودن کسانی که بر صحنه ظاهر می شدند و قسمتی از پروژه «عکس ال عمل» را به پیش می برند مشهود بود. بنابراین اجرا مدام در باب فرم خود با ارجاع به متون نظری به توضیح دادن دست می زد، چراکه بر همان قلمرویی قدم گذاشته بود که پیش از این به میانجی این قبیل متون نظری، ضرورت اجراهایی این چنین خلاف آمد میها شده بود. «عکس ال عمل» که حتی در نام، بازی خلاقانه‌ای با «عکس» به مثابه سند تصویری و «عمل» در مقام کثا ورزی به

صحنه

محمدحسین خدایی منتقد

پروژه «عکس ال عمل» بر توانایی خویش در بازنمایی گذشته تأکید دارد و این واقعیت را

راه انداخته بود تلاش می کرد نقیبی به زوایای مکشوف و نامکشوف «تئاتر مولوی» بزند و در پی یافتن اتصالات آن با کلیت تاریخ تئاتر باشد. مقاله «شب دشنه‌های بلند» به قلم مهمام میقانی همچون نوری در تاریکی به این گروه جوان و پرتعداد، انگیزه می‌بخشد که به میانجی فرم «خطابه-اجرا» به یکی از مهم‌ترین بناهای تئاتری کشور در کوران حوادث تاریخی قبل و بعد انقلاب بپردازد. تئاتر مولوی به مثابه یک مکان، حلقه وصل گذشته و اکنون، گویی تمنایی اتصال نسل‌های مختلف تئاتری این مرز و بوم شده بود، آن هم به میانجی تلاش یوسف بایبری و گروه پرتعدادش. از قضا اجرا در نهایت به این حقیقت انکارنشده اعتراف می کرد که این شکاف نسلی به هر حال پرنشاندنی است و آنان که به هر دلیل در دوره راه حوادث، از صحنه هستی و تاریخ رسمی و غیررسمی حذف شده‌اند، بار دیگر این امکان را نخواهند یافت که به مناسبات زندگی بازگردند و فی‌المثل عاشقی کنند و امیدهای از دست رفته را از نو زنده نمایند. تنها می‌توان به یک عکس، به چند سند رنگ و رو رفته تاریخی، یا حتی به قسمتی از دفترچه خاطرات یک هنرمند و... رجوع کرد و نام و خاطره حذف‌شدگان تاریخ را با بیانی پراز لکنت به روایت نشست.

پروژه «عکس ال عمل» بر توانایی خویش در بازنمایی گذشته تأکید دارد و این واقعیت را

نگاهی به نمایش «درخشش صبحگاهی ستاره ناهید»

وضعیت گریز

نگه

نغمه فدایی منتقد

وحشت چیزی نیست جز ساحتی از امر واقعی و مرگ پاره‌ای از آن است. لکن بدرستی بی برده بود که تجربه امر واقعی همواره تا حدودی تجربه وحشت است. نمایش درخشش صبحگاهی ستاره ناهید در بطن اجرا و متن دربردارنده وحشتی مدام است، اما نه وحشتی که مخاطب را در لحظه مواجه بترساند بلکه وحشتی که در پس نمایش به مثابه زندگی نهفته است؛ امر پنهان سراسری که بازودن نقش و نگار از واقعیت نمایان می شود. درخشش صبحگاهی به نوبستندی مهسا غفوریان و مسعود عقلی و به کارگردانی مسعود عقلی یکی از اجراهای بخش رقابتی بود که

در روز دوم جشنواره در مجموعه ایرانشهر به نمایش درآمد. این نمایش داستان دختری به نام آبیناست که به همراه همسر و برادرش نیمه شب به مغازه اسباب‌بازی فروشی خواهر کوچکترش ندا فراخوانده می شوند تا او برای تحویل اجناس به مشتری (ادهم) تنها نباشد. روابط و کاراکترها جایی بین زندگی مدرن و سنتی گیرافتاده‌اند. آبینا به همراه همسر و برادرش به میهمانی رفته و عیش و نوش کرده است، خواهر کوچکتر مغازه بزرگ اسباب‌بازی فروشی را به تنهایی اداره می کند اما برادر در میان دیالوگ‌های سرخوشانه و مستانه‌اش گهگاه تمایلی روشن از کنترلگری غیرت‌مآبانه یا شاید نقابی از کنترلگری از خود بروز می دهد. در ادامه پی می‌بریم آبینا با مسأله‌ای روبه‌رو است. او همسرش را دوست نداشته و به اصرار پدر و برادرش با او ازدواج کرده

است. همسرش دوستش دارد، خیانت نمی کند، مهربان است اما به شیوه خود. آبینا ابتدا از فروش مغازه و تقسیم ارث شروع و بعد قصد جدایی از همسرش را مطرح می کند اما با برخورد قه‌ری و شدید برادرش روبه‌رو می شود. نمایش بعد از ورود مشتری (ادهم) تکلیوی تازه‌ای می گیرد. ادهم عراقی است و سال‌هاست در ایران زندگی کرده. دخترش، ثمره، در موصل محصور داعشی هاست و قصد فرار دارد. نشانه‌ها نشان می‌دهد که آبینا است که برای آینده او هم هیچ حکمی صادر نمی کند. اینجاست که ثمره، دختر در محاصره داعش، همذات پنداری و در عین حال غیبه شدید آبینا را برمی‌انگیزد؛ وضعیت نمایشی که نه خوانسته و نه می‌خواهی اش، جایی که باید از آن گریخت.

پرسش شاید این باشد که چگونه نویسنده وضعیتی را که سراسر خشونت آشکار است - داعش- با موقعیتی که به ظاهر نشانه‌ای از

خشونت ندارد مرتبط کرده است؟ آیا نمی‌توان گفت خشونت آشکار در درون خودش صدقاتی را حمل می‌کند که فقدان آن درخشونت پنهان حتی آزاد دهند تر می‌نماید؟ شاید خشونت آشکار بتواند از رهگذر خشونت‌ی اساسی تر پایان یابد. جنگ مسلحانه برای دفاع و فرار و تنها چالش اندیشمندانه آن، این است که چه دیالکتیکی از رهگذر بدوی ستیزه‌جویانه پدید می‌آید؟ دیالکتیک خشونت بد/خشونت خوب چیست؟ اما همان‌طور که «الن بدیو» معتقد است: کنش در نهایت شدت خود، هرگونه ناک‌طبیعی را زیر می‌گذارد.

با این حال در خشونت پنهان، خشونت‌ی که زیر لایه‌های کلمات مهربانانه، از نوع کلمات پدر و

همسر آبینا، پنهان است، سوز «زن» با وضعیتی روبه‌رو است که مواجهه را پیچیده می‌کند. ازدواج اجباری آبینا در لایه‌های مستور خودش خشونت بی‌حدی را می‌پروراند که گاهی در کوچکترین رفتار به ظاهر حمایتگرانه و عاشقانه هم بروز می‌کند. چیزی که در صحنه تعارف آب با آن لحن تحکم‌آمیز همسر دیده می‌شود. پرخاشی نه آنقدر عریبان و صادق که بتوان در برابرش موضع گرفت و نه به خاطر شدت سرکوبی که اعمال می‌کند می‌توان نادیده‌اش انگاشت. در این وضعیت بینایی مدام، مواجهه برحسب یکی از این دو قاعده عمل می‌کند: کناره‌گیری، تسلیم، و پیش‌تن‌داری که رهیافتش کاهش شرارت است، یا بیانی رادیکال که در بطن خود حامی خشونت‌ی بنیادین است. چیزی که در صحنه پایانی و ترکیب شدن نمایشی آبینا و ثمره می‌بینیم جز این نیست؛ برداشتن اسلحه پلاستیکی و شلیک به مرد شاید نشان از غیبه به وضعیت ثمره است؛

پیمان، ایران تئاتر

می‌تواند بر فرمی اضطراب‌زای تر یافشاری کند، فرمی که تماشاگران را از انفعال نشستن در سالن خارج کرده و بدل به قسمتی از پروسه در حال شدن اجرا کند. البته که اجرا با تمرکززدایی از روایت و گشودن منظرهای متنوع و گاه متضاد، از تماشاگران نوعی مشارکت حداکثری را می‌طلبد. تنها در این صورت است که شاید عکس‌العمل نشان دادن مابین گروه اجرایی، تماشاگران و عرصه پیرمزم و راز تاریخ به درجاتی اتفاق بیفتد. در این زمانه عسرت و حسرت و به خلوت خزیند آدمیان و خالی شدن تئاتر از مسئولیت‌های تاریخی و اجتماعی خویش، پروژه‌هایی همچون «عکس ال عمل» بشارت‌دهنده مبتنی بر فراقت و دیسیپلین. بعد از به‌تماشانشستن این اجرا تئاتر مولوی برای مشارکت کنندگان، مازادی خواهد داشت مابین کیفوری و واضطراب.

به یاد بیاوریم که چگونه اجرا در انتها، با بی‌میلی برای خودش پایانی را متصور می‌شود؛ جایی‌که تصویر یوسف بایبری را می‌بینیم که از نامعلوم بودن پایان این اجرا می‌گفت و دشواری آن، اما برای ما و گروه اجرایی که به هر حال با یک پایان روبه‌رو شده است پرسش در نهایت این خواهد بود که «عکس ال عمل» ما چه باید باشد؟ تغافل و بیرون رفتن از سالن و فراموشی کل ماجرا؟ یا تلاش برای ساختن یک سوپزکتیوینت جمعی در قبال تاریخ تئاتر مولوی؟

به شکل دموکراتیک در این فرایند مشارکت کنند و قسمتی از کار را بر عهده گرفته و برای ساخته شدن یک ذهنیت جمعی تلاش کنند. به لحاظ جامعه‌شناختی این اجرا نشان از تغییرات نسلی دارد. جوانانی که خاطره چندان‌ی از گذشته پر التهاب این مرز و بوم ندارند و در دوران نفوق شبکه‌های مجازی بر تمامی ارکان زندگی، درنگ کرده و با نگاهی رو به پس، شجاعانه به فرشته تاریخ خیره شده‌ن شاید امکان‌ی بیابند هر چند کوچک در یادآوری نام و خاطره «تئاتر» و «تاریخ» و ساختن «تئاتر تاریخ». از این باب استفاده از فرم «خطابه- اجرا» که به قول مهمام میقانی در مقاله «شب دشنه‌های بلند» ترکیبی از تاریخ و هنر است و نه مستحیل شده در هر کدام از آن یک می‌تواند رویکرد هوشمندانه‌ای بوده باشد. اما با تمامی این نکات مثبت، «عکس ال عمل»

اندیشه می‌شود که اجراگر/بازیگر، هنگام حضور در صحنه و سخن گفتن از تاریخ گذشته نقیبی هم به زندگی خود بزند و دقایقی فرصت یابد که از حالات شخصی خویش بگوید و نسبت خود را با تئاتر مولوی توضیح دهد و در ادامه اگر لازم دید نقشی که در پروسه تمرینات این اجرا داشته را به شیوه دلخواه خود برای تماشاگران بیان کند. پس دور از ذهن نخواهد بود که «عکس ال عمل» را پروژه‌ای تا کامل بدانیم که همچنان فرم گامی خویش را نیافته و گشوده به حوادث تازه و نامنتظر، مدام فرم خود را از نو بسازد. یوسف بایبری در ادامه رویکرد مستندنگارانه در تولید و کارگردانی تئاتر، در این اجرا چشم‌انداز وسیع‌تری را پیش روی خود گشوده است، حتی پروسه نگارش متن و تمرین آن، یادآور مبارزات قبل از انقلاب، حالت جمعی دارد و تلاش شده همه

آنچه می‌خواستید از پینتر بدانید اما می‌ترسیدید از تهران پیرسید

زندگی مدرن و پیچیدگی‌های خاصش

تحلیل

حامد اسغریزاده منتقد

پیچیده‌ترین مسائل زندگی مدرن از ادعای فرد برای استقلال و فردیت هستی خویش در برابر نیروهای سهمگین اجتماعی و میراث تاریخی و فرهنگ بیرونی و فن زندگی ناشی می‌شود. گئورگ زمل، کلان‌شهر و حیات ذهنی

به‌خاطر دارم در طول چند سالی که دانشجوی کارگردانی تئاتر بودم یک جمله ترم‌به‌ترم تکرار می‌شد. هنوز هم طنین این جمله را از تَرَک دیوارهای دانشگاه می‌توانید بشنوید. هنوز آن تَرَک‌ها می‌توانند بر هراس گروهی از دانشجویان گواهی دهند. در آن روزها و شاید این روزها دانشجویان زور می‌شدند تا یک نمایشنامه انتخاب و کارگردانی کنند. و هراس از این زور خودش را در این جمله نشان می‌داد: «به نمایشنامه بگو حداکثر دو تا پرسوناژ داشته باشه.» با یک نمایشنامه دو پرسوناژی می‌شد سریع‌تر سرتوته داستان را به هم حسابند و خلاص شد.

و از بین نمایشنامه‌هایی که چنین ویژگی‌ای داشتند دو نمایشنامه بود که ترم‌به‌ترم دست‌به‌دست می‌شد: مستخدم ماشینی، یا بالابر غذا و درد خفیف؛ هر دو نوشته هارولد پینتر انگلیسی. پینتر از مناسبات اجتماعی پیچیده‌ای می‌گفت که فرد را له می‌کردند و او با هرابزاری که در دسترس داشت تقلا می‌کرد

مانع له‌شدگی فردیت‌اش شود. نمایشنامه‌های او پیر از تهدیدی مضاعف بودند که از جایی، شخصی، فضایی صادر می‌شد که هیچ‌گاه پیدا و مشخص نبود و از این‌رو تولید هراس می‌کرد. اما یک دانشجوی حدوداً ۲۰ ساله نمی‌توانست عمق هراس موجود در این نمایشنامه‌ها را ببیند. او این هراس را نزیسته بود. این هراس رویت‌پذیر نبود. این هراس را نخست باید درک می‌کردید، با گوش‌ت و پوست و استخوان‌تان. «استن» را به اجرای تئاتر فمینیستی در نظر آوریم، شیوه اجرا و کارگردانی آن در هیچ بعدی به اجرای فمینیستی نزدیک نمی‌شود. با این حال اگر از ریتم درست و همرا نمایش بسیار قابل توجه است. بازی‌های بسیار پخته، باورپذیر و روان بازیگران اجرا نقاط قوت آن محسوب می‌شود و مسعود عقلی هم کارگردانی است که در سابقه خود تجربه نویسنده‌ی و بازیگری هم دارد.

زده است؛ رویت‌پذیرکردن همان نیروی سومی که از خلال ساختار کلان‌تر جامعه و فضای اجتماعی اعمال می‌شود. نیرویی که تنها از طریق از ریخت انداختن بدن‌ها و چهره‌ها قابل ادراک می‌شود. این نیرویی است که نخست باید احساسش کرد. «بعد از افتادن» با زل زدن خانواده به فضایی تهی آغاز می‌شود، به فضایی که درمی‌یابیم ما و بدن ما هم درون همان فضا جای دارد. فضایی که بعدتر قلابش پیک را هم به خود می‌گیرد. فضایی که تا انتها نه ایشان را از رهایی است و نه ما را هم از فضایی است که ایشان را به خود فرامی‌خواند و تهدید می‌کند. و این همان فضایی است که نیروی سوم از آن نشأت می‌گیرد. نیروهای سهمگین اجتماعی خانواده

و پیک را به هم وصل می‌کند، به هم وابسته می‌کنند، رودرروی هم قرار می‌دهد تا به هم بپزند. نیرویی که ریشه رفتارهای نامعقول همه کاراکترها را نیز باید در همان حس‌ت وجود کرد. دانشجویان ۲۰ ساله‌ای که زمانی نمایشنامه‌های پینتر را دست می‌گرفتند تا اجرایشان کنند در دل مناسبات کلاشنهر گیج و گم‌ننده بودند. هراس آنها از نمره ترم دانشگاه بود، چون امیدها به یک آینده موفق همچنان زنده و با‌معنا بود. اما دانشجویان امروز که در هزارتوی شهر تهران دست‌وپا می‌زنند و اقتصاد پولی حاکم در کار نفی استقلال و فردیت آنهاست و امیدها از کف داده‌اند، عارضه نیروهای سهمگین اجتماعی را بر بدن‌های خود درک کرده‌اند. به‌این ترتیب دیگر نیازی نداشته‌اند بار دیگر به پینتر متوسل شوند، آنها از زیست هراسناک خود در دل این شهر مدرن تئاتر می‌سازند، با همان شدت مضحکی و همان هراسناکی.

توضیح شورای نظارت و ارزشیابی اداره کل هنرهای نمایشی:

«خاک سفید» موارد اصلاحی را اجرا نکرد

اجرای نمایش «خاک سفید» به کارگردانی محمدرضا هلال زاده در سانس دوم در هفتمین روز از چهارمین جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر لغو شد. به گزارش ایران تئاتر، این نمایش از ابتدا در جشنواره به صورت مشروط پذیرفته شده بود و شورای نظارت و ارزشیابی اداره کل هنرهای نمایشی اصلاحیه‌های خود را به گروه ارائه کرده و در بازبینی مجدد این اصلاحیه‌ها اعمال شده بود، اما متأسفانه این گروه در اجرای اول خود با حضور داوران این موارد اصلاحی را رعایت نکردند و شورای نظارت و ارزشیابی به دلیل عدم تطبیق نمایش با فیلم بازبینی مجوز اجرا در سانس دوم را لغو کرد.

در قالب جلسات گفت‌وگو با گروه‌های خارجی جشنواره تئاتر فجر رقم می‌خورد

برگزاری نشست معرفی فرهنگ و هنر تاجیکستان

جشنواره و بخش ویژه پرداخت به هنر و فرهنگ این کشور در حاشیه جشنواره امسال برگزار خواهد شد. خبرنگاران رسانه‌های نوشتاری و دیداری و شنیداری می‌توانند با حضور در این نشست، بحث‌های این نشست را پوشش داده و با اعضای گروه‌های نمایشی تاجیکستان به گفت‌وگو بنشینند. چهارمین جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر تا ۲۶ بهمن به دبیری حسین مسافرآستانه برگزار می‌شود و اخبار آن در سایت fitfir در دسترس است.

نشست «معرفی فرهنگ و هنر تاجیکستان با تأکید بر تئاتر امروز دوشنبه ۲۵ بهمن از ساعت ۱۵ لغایت ۱۸ در طبقه دوم تالار وحدت برگزار خواهد شد. به گزارش ستاد خبری جشنواره تئاتر فجر، این نشست از سری جلسات تبادل نظر و گفت‌وگو با گروه‌های خارجی شرکت‌کننده در چهارمین جشنواره بین‌المللی تئاتر فجر است که با توجه به حضور گروه‌های نمایشی تاجیکستان به‌عنوان میهمان ویژه

اخبار جشنواره

